

LATVIJAS ARHĪVI

ARHĪVI

Dace Ozoliņa

PERSONĀLSASTĀVA LIETU IZMANTOŠANAS IESPĒJAS PĒTNIECĪBĀ

Personāla dokumentu valsts arhīvā pašlaik ir uzkrātas vairāk nekā 1 miljons 200 tūkstoši personālsastāva glabājamo vienību par laika periodu no 1944. gada līdz mūsdienām. Šo dokumentu uzkrāšana turpinās, likvidējot valsts vai pašvaldību institūcijas un komercsabiedrības. Informāciju no personālsastāva dokumentiem izmanto, lai sastādītu arhīva izziņu par darba stāžu, izpeļņu, mācībām, dzīvesvietu, veselības stāvokli u.c. Pieprasījums no institūcijām un fiziskām personām ir ievērojams. 2007. gadā arhīvā ieradās 8568 apmeklētāji, izsniegtas 4463 izziņas sociāli tiesiskos jautājumos Latvijas Republikas un citu valstu iedzīvotājiem. Tā ir viena, protams, nozīmīgākā šo dokumentu izmantošanas iespēja.

Atslēgvārdi: personālsastāva dokumenti, sociālā vēsture, dokumentu glabāšanas termiņi, personas lietas, personālsastāva dokumentu pieejamība.

Izpētes mērķi un uzdevumi

Strādājot ar dokumentiem, konstatējām, ka personālsastāva dokumenti ir nozīmīgi zinātniskajiem mērķiem – sociālās vēstures izpētei. Pētnieki par tiem izrāda interesi un izmanto zinātniskos darbos. Arhīvā uzkrātie dokumenti izmantoti vairākos izdevumos: enciklopēdija “Latvijas jūrniecības vēsture” (Rīga, 1998); “Latvijas sanitārās robežkontroles vēsturiskā attīstība” (Rīga, 2007); G. Belēviča “Aptiekas gadagrāmata” (Rīga, 2000); U. Lasmaņa “Dēla gadsimts” (Rīga, 2006); A. Vīksnes “Ārsts un celtnieks Jānis Prombergs” (Rīga, 2002) u.c.

Ievērojama dokumentu masīva uzkrāšana un saglabāšana prasa ikgadēju finansējumu no valsts budžeta, tāpēc jāmeklē iespējas arī to plašākai izmantošanai.

Šo iemeslu dēļ arhīvs izvirzīja ilgtermiņa uzdevumus: izvērtējot dokumentu fondus, padarīt materiālu pieejamu pētniekiem; precizēt

personālsastāva dokumentu glabāšanas termiņus – pašlaik tos glabā 75 gadus; noteikt tos personālsastāva dokumentu veidus, kas satur pētniecībai visbagātāko informāciju.

Normatīvie akti un izvērtēšanas iespējas

“Fizisko personu datu aizsardzības likums” 2000. gada 23. marts. Visiem personālsastāva dokumentiem ir ierobežota pieejamība. To datus izmanto atbilstoši Fizisko personu datu aizsardzības likuma prasībām. Šā likuma 5. un 9. pants atļauj personas datus apstrādāt mākslinieciskām vajadzībām, zinātniskiem un vēsturiskiem pētījumiem, protams, ievērojot personas tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību.

“Norādījumi valsts arhīviem darbam ar sevišķi vērtīgiem un unikāliem dokumentiem”. Valsts arhīvu ģenerāldirekcija. 2005. gada 25. aprīlis. Nosaka kritērijus sevišķi vērtīgo dokumentu ar personas datiem atlasei: personas vieta un loma sabiedrībā noteiktā vēstures periodā; personas ietekme uz sabiedrības attīstības procesiem, darbības sfērām un nozarēm; personas augsts novērtējums starptautiskos forumos, izstādēs, festivālos.

Izmantojot šos kritērijus, atlasa dokumentus, kuros ir atspoguļoti personas svarīgākie biogrāfijas fakti, sabiedriskās, politiskās, zinātniskās un radošās darbības process un rezultāti.

Personas lietas kā izpētes objekts

No visa personālsastāva dokumentu kopuma pētniecībai vertīgāko informāciju sniedz personas lietas. Tās ir masveida avots sociālās vēstures izpētei. Personas lieta koncentrē sevī sociāli demogrāfiskas ziņas par personu: dzimums, vecums, sociālā izcelšanās, tautība, profesija, izglītība, amats, darbavieta, ģimene u.c.

Dokumentos bieži ir oriģināla un neatkārtojama informācija par cilvēka dzīvi. Personas lietās ir ziņas par atsevišķu saimniecības nozaru stāvokli un attīstību, kadru politiku, vēstures notikumiem, ģeoloģiskām saitēm. Cilvēks visas savas dzīves laikā neizbēgami ir ieslēgts vienā sociālā grupā – ģimenē. Caur ģimenes prizmu, caur vairākām paaudzēm, caur dzimtu var pētīt daudzas problēmas. Tieši ģeoloģiskie pētījumi apliecina, ka valsts piešķir prioritāti personas interesēm.

Personas lietu izvērtēšanas kritēriji

Izvērtējot personas lietas, jāievēro šādi kritēriji: personas lietas, atainojot konkrētas personas darba gaitas, ļauj kompleksi izziņāt noteiktas sociālas sabiedrības likumsakarības; personas lietu vērtība atrodas tiešā atkarībā no iestāžu, uzņēmumu, organizāciju nozīmīguma, kurās strādāja (mācījās) cilvēki; personas lietu kompleksā atrodas sociāli demogrāfiskas un citas ziņas par darbinieku; atkarībā no sociālām, politiskām, ekonomiskām attīstības īpatnībām valstī, atsevišķu personas lietu grupu informatīvā vērtība var pieaugt (piemēram, politiski represēto lietas); atsevišķu personas lietu vērtību nosaka tajās esošā nozīmīgā vēsturiskā informācija, kādas nav citos dokumentos.

Arhīvā uzkrāto personas lietu raksturojums

Uzkrātās personas lietas (aptuveni 1,2 milj.) sastādītas laika periodā no 1944. gada līdz mūsdienām, taču informācija dokumentos var būt arī par 19. gs. beigām un 20. gs. sākumu, 90% personas lietu veidotas padomju okupācijas periodā. Dokumentu sastāvs personas lietās ļoti atšķiras atkarībā no laika, kad tās kārtotas, no nozares piederības u.c. faktoriem.

Personas lietas ir formētas ar specifiskām īpatnībām: tās ir pārejošas lietas un veidojas visā personas darba (mācību) laikā konkrētā iestādē; informācija par personu dota par visu konkrētās personas darba (mācību) laiku; vienam darbiniekam veido vienu personas lietu neatkarīgi no dokumentu apjoma un sastāva. Retāk vienam cilvēkam sastādītas vairākas personas lietas, piem., pārceļot darbinieku no vienas struktūrdaļas uz citu; personas lietas var būt grupētas sējumos pēc alfabēta.

Personas lietas nosacīti var klasificēt: pamata, speciālās (papildu). Pamata personas lietas atspoguļo darbinieka darba gaitas. Speciālās personas lietas veidotas paralēli pamata lietai, lai risinātu atsevišķus personāla vadības jautājumus – piemēram, darbinieka paaugstināšana amatā.

Personas lietas pēc sava informatīvā satura ir “pilnas” un “tukšas”. “Tukšā” lietā nav informācijas par personas pieņemšanu darbā un atbrīvošanu, tāpēc tādas vispār nav jāuzkrāj glabāšanā. “Pilnā” personas lietā ir sekojoša informācija par cilvēku: vārds, uzvārds, tēvvārds, dzimums, dzimšanas dati un vieta, tautība, sociālā izcelšanās, izglītība, partijas

piederība, zinātniskie grādi, izgudrojumi, uzturēšanās ārzemēs, agrākās darbavietas, valodu zināšanas, karjeras attīstība, apbalvojumi, ģimenes stāvoklis, sodāmība u.c.

Personas lietās līdz 20. gs. 50. gadu vidum var atrast informāciju par darbinieka vecāku izcelšanos (kārtu) un viņu nodarbošanos līdz lielinieku apvērsumam, par viņu īpašumu, par darbību citās partijās (izņemot KK(b)P), darbību opozīcijā komunistu partijai, par revolucionāro darbību, dienestu cara (balto) armijā, par uzliktiem partijas sodiem un partijas tīrīšanām, par piedalīšanos 1. un 2. pasaules karā, par atrašanos vācu okupētā teritorijā, par karos gūtiem ievainojumiem utt.

Personas lietās (20. gs. līdz 60. gadiem) atrodami raksturojumi no iepriekšējām darbavietām, vadošiem darbiniekiem arī saskaņojuma dokuments ar attiecīgo partijas organizāciju par tās piekrišanu iecelšanai amatā.

20. gs. 70.–80.gadu personas lietas nav tik informatīvi bagātas, ir vērojama birokrātija un paviršums dokumentu sastādīšanā.

Personas lietas dokumentu sastāvs un saturs ir specifisks. Lietā ir oficiāli, personīgi un jaukta rakstura dokumenti. Piemēram, personīga ir autobiogrāfija, personīgas vēstules. Šajos dokumentos var saskatīt personīgus vērojumus un vērtējumu par atsevišķiem notikumiem, kuros darbinieks piedalījies, tiek raksturoti pārējie darbinieki, ražošanas attiecības u.c. Autobiogrāfijās emocionāli aprakstīta personīgā dzīve, darba un sabiedriskās aktivitātes, radi, paziņas. Šāda informācija atspoguļo personas individuālo un sociālo psiholoģiju.

Oficiālie dokumenti pārstāvēti kopiju veidā (diplomi, rīkojumi). Pie oficiāliem dokumentiem pieskaitāmi arī ziņojumi, pārskati un izziņas, kas satur informāciju par iestādes vēsturi, ražošanas attīstību, darba organizāciju, par atklājumiem un izgudrojumiem. Informāciju par personu sniedz arī kadru anketa, izglītības dokumenti, dažādas izziņas.

Izpētes norise, rezultāti

Fondu izpēte, lai atrastu sevišķi vērtīgus dokumentus, ir viens no arhīva gada darba plāna uzdevumiem. To veic viens speciālists, patērējot 0,50% no kopējā arhīva darbadienu skaita. Piecos gados no 2006.gada līdz 2010. gadam plānots izpētīt 16 fondus ar 18 000 personas lietām. Arhīva ekspertu komisija

akceptēja "Sevišķi vērtīgo dokumentu fondu (pagaidu) reģistru".

Tematiski izvēlētie fondi attiecas uz veselības aizsardzību un kultūras jomu. Kā pirmo izvērtēja fondu "Personālo pensionāru pensijas lietas".¹ Šis fonds satur 7000 pensijas lietu, kuras veidotas, lai piešķirtu personālās pensijas cilvēkiem par izcilu darbu padomju varas labā.

Starp boļševiku partijas vecbiedru, pagrīdnieku, partizānu, lielo padomju rūpnīcu vadītāju dokumentiem atrodas lietas par personālo pensiju piešķiršanu ievērojamiem kultūras un mākslas darbiniekiem. Dokumenti ļoti koncentrēti liecina par šo cilvēku dzīves gājumu, radošiem sasniegumiem, pēdējiem mūža gadiem. Šī atrastā informācija ir gan emocionāla, gan nozīmīga Latvijas kultūras vēsturē, tāpēc izlēmām to popularizēt sabiedrībā, sagatavojot oriģināldokumentu fragmentu kopijas publicēšanai. Tā kā ir zināms, ka rokraksts raksturo tā īpašnieku, sagatavojām "Latvijas kultūras un mākslas darbinieku autogrāfu un rokrakstu kopiju albumu".² Albumā iekļautas 65 kultūras un mākslas darbinieku autogrāfu un rokrakstu paraugu kopijas. Visas 65 personas lietas arhīva Ekspertu komisija atzinusi par sevišķi vērtīgiem dokumentiem, kas jāglabā pastāvīgi.

Darbu turpinām, pētot Latvijas PSR Veselības aizsardzības ministrijas iestāžu fondu aprakstus un lietas. Veselības aizsardzības ministrija bija ārstniecības darba organizētāja un vadītāja visā Latvijas PSR teritorijā ar šādām funkcijām personāla jomā: medicīnas darbinieku uzskaitē un sadale darbam ārstniecības iestādēs, darbinieku iecelšana, pārceļošana, vērtēšana, vadošā personāla rotācijas organizēšana.

Ministrijā veidojās personas lietas par vadošiem medicīnas darbiniekiem (ārstiem). Fondos "Specpoliklīnika",³ "Latvijas PSR Veselības aizsardzības ministrija"⁴ izvērtētas 8188 personas lietas, pastāvīgai glabāšanai kā īpaši vērtīgas atlasītas 93 (7%) medicīnu lietas, izveidotas arī šo dokumentu digitālās kopijas. Sevišķi vērtīgo dokumentu kategorija piešķirta tāpēc, ka atlasītie dokumenti atspoguļo ievērojamu Latvijas medicīnas darbinieku biogrāfiju faktus, sabiedriskās, zinātniskās un ārstnieciskās darbības procesus un rezultātus.

Pētniekam varam piedāvāt dokumentus par visdažādākām ārstu dzīves norisēm: dzimtu vēsture – genealoģija (ārsti Stradiņi, Ēbeli, Ezerieši, Slaidiņi u.c); medicīniskās izglītības iegūšana (augstākās izglītības iestādēs Vācijā, Itālijā, Čehoslovākijā, Krievijā, Latvijā, Igaunijā – Tartu); ārstu no Latvijas

iesaistīšanās lielinieku Oktobra apvērsumā Krievijā, Pilsoņu karā gan Sarkanajā, gan Balto armijā; piedalīšanās 1. un 2. pasaules karā; atrašanās dažādās karagūstekņu nometnēs; represijas pret ārstiem gan no vācu, gan padomju okupācijas režīmu puses; ārsti, kas iebraukuši Latvijā pēc tās pievienošanas Padomju Savienībai, u.c.

Izpētes darbs turpinās, personālsastāva dokumenti kā vēstures avots tiek vērtēti pirmo reizi, tāpēc ir cerības piedāvāt pētniekiem interesantu informāciju.

ATSAUCES

¹ Personāla dokumentu valsts arhīvs, 1169. f., 14. apr., 48., 84., 126., 173., 328., 486., 487., 521., 522., 535., 623., 690., 697., 729., 877., 878., 1067., 1108., 1169., 1184., 1352., 2302., 2448., 3280., 3321., 3703., 3805., 3808., 4004., 4080., 4101., 4136., 4142., 4220., 4348., 4349., 4433., 4436., 4567., 4630., 5194., 5247., 5281., 5385., 5619., 5823., 5894., 5922., 5942., 5943., 6068., 6160., 6158., 6225., 6366., 6454., 6471., 6513., 6632., 6757., 7240., 7276. l.

² Turpat; "Latvijas kultūras un mākslas darbinieku autogrāfu un rokrakstu kopiju albums". Rīga, 2004. l.–65.lpp.

³ Turpat, 436. f., 1. apr., 112. l.

⁴ Turpat, 440. f., 2. apr., 58., 70., 417., 418., 550., 625., 639., 672., 770., 772., 779., 780., 797., 799., 807., 813., 816., 817., 831. l.

Dace Ozoliņa

THE USE OF PERSONNEL DOCUMENTS IN RESEARCH

The National Archive currently has more than 1.2 million personnel-related documents from the period between 1944 and the present day. When state or local government institutions or enterprises are shut down, the relevant documents are transferred to the archive. Information is used to prepare reports on the duration of jobs, earnings, education, places of residence, health status, etc. There are substantial numbers of requests from institutions and individuals for such documents. In 2007, 8,568 visitors came to the archive, and 4,463 pieces of information related to social and legal issues were handed out to people from Latvia and other countries. That, of course, is one of the most important elements in the use of such documents.

Keywords: Personnel documents, social history, terms for preservation of documents, individual files, availability of personnel documents.

Iesniegts 2008. gada 3. decembrī